

KƏHRİZ TƏDQIQATLARI VƏ BƏRPA İNSTİTUTU

TƏDQIQAT HESABATI #HKC01

Tədqiqatın məqsədi: Cəbrayıl rayonunda yerləşən Hüseynağa kəhrizinin mövcud vəziyyətinin dəyərləndirilməsi.

Tədqiqat obyektı: Hüseynağa kəhrizi (Cəbrayıl).

Tədqiqat müddəti: 24-29 May 2024-cü il.

Tədqiqat heyəti: Rəvan Mehdiyev, Arzu Musayev, Asif Nəsimov, Tural Əmiraslanov, Firdovsi Kazımov, Ruslan Hüseynov, Hüseyn Qasımov.

Giriş

Cəbrayıl rayonunda yerləşən 1250 metr uzunluğunda yeraltı tuneldən və 28 quyudan ibarət Hüseynağa kəhrizi 1829-1836-cı illərdə mülkədar Hüseynağanın xaricdən dəvət etdiyi kankanlar (kəhriz mütəxəssisləri) tərəfindən layihələndirilmiş və qurulmuşdur. Hüseynağa kəhrizi Cəbrayılın işğal müddəti istisna olmaqla yaxın zamanlara kimi rayonun böyük hissəsini fasiləsiz içməli su ilə təmin edərək, yerli hökumət və əhali tərəfindən qorunub, saxlanılıb.

27 il Ermənistan silahlı qüvvələrinin işğalı altında qalan Cəbrayıl rayonunun azad olunmasından, ərazilərin minalardan təmizlənməsi və təhlükəsizliyin təmin edilməsindən sonra ərazidə Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi (ETSN) tərəfindən mövcud təbii sərvətlərin qiymətləndirilməsi aparılmışdır. ETSN-in mütəxəssisləri Hüseynağa kəhrizinə də baxış keçirmiş və kəhrizin saniyədə 40 litrə-dək su sərfini qeyd etmişlər. Bundan əlavə, Cəbrayıl rayonuna səfərləri zamanı kəhrizi ziyarət edən yerli sakinlər və rayonun bərpa işlərində çalışan işçilər də bu məlumatı təsdiqləmişdirlər. Lakin, bir müddətdən sonra Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonuna daxil olan Cəbrayıl, Qubadlı və Zəngilan rayonlarında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin xüsusi nümayəndəliyi tərəfindən verilən məlumata görə, kəhrizin su sərfi naməlum səbəbdən azalmağa başlamış və qısa müddətdən sonra tamamilə dayanmışdır.

Xüsusi nümayəndəliyin müraciəti əsasında, Kəhriz Tədqiqatları və Bərpa İnstitutu, Hüseynağa kəhrizində suyun dayanma səbəbini araşdırmaq məqsədilə Cəbrayıl rayonunda bu istiqamətdə tədqiqat aparmış və aşağıda qeyd olunan nəticələr əldə olunmuşdur.

Görülmüş işlər, əsas müşahidələr

Görülmüş işlər	<ul style="list-style-type: none">• Kəhriz haqqında məlumatlar toplanıldı (keçmiş idarə işçiləri, kankanlar arasında sorğu);• Sahə müşahidəsi aparıldı (kəhrizin çıxışı, quyuları, tunel istiqamətləri); Xüsusi texniki qurğu vasitəsilə quyulara daxil olaraq kəhriz yeraltı tunel trayektoriyası müəyyənləşdirildi;• Araşdırmanın bütün mərhələsində foto/video çəkilişləri aparıldı.
Müşahidələr*	<ul style="list-style-type: none">• Sutoplayıcı sahədən baş quyuya daxil olan su sərfi ilkin verilən məlumatla müqayisədə kəskin azalıb və 0.2-0.5 litr/saniyə təşkil edir. Sutoplayıcı sahədə bu həcmdə su sərfi kəhriz üçün 0 kimi qiymətləndirilə bilər, çünki hətta tunel təyində üst süxuru “doydurmağa” (doldurmağa) yetərli deyil;• Su tranzit tuneldə irəliləyib, 27 saylı quyuya çatmadan tunelin altında yerləşən təbəqələrə keçir;• Tranzit tunel boyunca müxtəlif ölçüdə çatlar və yüngül torpaq uçmaları müşahidə olunur;• Su sərfi kəhrizin çıxış nöqtəsində 0 litr/saniyəyə bərabərdir;• Toplanan məlumata əsasən məlum oldu ki, mövsüm faktorunun kəhrizin su sərfinə təsiri minimaldır (bəzi kəhrizlərdə su sərfi mövsümə uyğun dəyişə bilər). Bir sözlə, tarixən bu kəhrizin su sərfi il boyu yüksək və sabit olub.

*Müşahidələri təsdiqləyən foto materiallar hesabatla əlavə olunur.

Nəticələr və tövsiyələr

Nəticələr	<ol style="list-style-type: none">1) 200 ildən artıq fəaliyyət göstərən və yüksək su həcminə malik kəhrizin su sərfinin qısa müddətdə azalması xarici faktorlarla əlaqəlidir;2) Kəhrizdə müşahidə olunan çatlar və torpaq uçqunları hər hansı bir təkandan və ondan irəli gələn torpaq hərəkətindən xəbər verir. Bu həm təbii (məsələn, tektonik hadisə), həm də antropogen (məsələn, yaxınlıqda aparılan bərpa işləri, partlayışlar və s.) faktorlarla əlaqəli ola bilər. Nəzərə alsaq ki, son illərdə bu zonada heç bir təbii tektonik hadisə baş verməmişdir, yaxınlıqda təşkil edilən dağ-mədən planlı partlayışların kəhrizdə çatlar və uçqunlara, qısa zamanda su sərfinin kəskin azalmasına səbəb olması ehtimalı olduqca yüksəkdir.3) Kəhrizin su həcmi mövsümdən asılı olsaydı belə, su sərfində bu qədər kəskin fərq olmamalıdır. Əlavə olaraq, yerli sakinlər Cəbrayıl rayonunun işğaldan əvvəlki illərində bu kəhrizin su sərfinin “mövsümi” olmadığını təsdiqləyiblər.
Tövsiyələr	<ol style="list-style-type: none">1) Hüseynağa kəhrizi yerli əhali üçün strateji, sərfəli və dayanıqlı su mənbəyi olduğunu nəzərə alsaq, onun bərpası vacib addım kimi tövsiyə olunur.2) Qlobal iqlim dəyişikliklərinin səbəb olduğu su qıtlığı, Azərbaycan Respublikasında mövcud kəhriz sistemlərini qoruyub saxlanılmasını zəruri edir.3) Hüseynağa kəhrizinin bərpası mərhələli şəkildə, əsaslı layihələndirmənin təşkili ilə aparılmalıdır. İlkin olaraq daha genişmiqyaslı sahə tədqiqat işlərinin icrası, 8-10 kəşfiyyat quyularının qazılması, eyni zamanda təcrübəli işçi heyəti və zəruri avadanlıqlar təmin edilməklə kəhrizin bərpası işini təşkil etmək mümkündür.

Məsul şəxs: Rəvan Mehdiyev,
Tədqiqat heyətinin rəhbəri

İmza: _____

Tarix: _____